

ROVIRA I VIRGILI I EL FEDERALISME NACIONAL: TERRASSA (1908-1932)

Xavier Ferré

“La terra de la pàtria no és solament la terra dels terrossos, ni és solament la visió superficial i fugissera. La terra de la pàtria és inseparable de l'home. Les generacions successives que formen un poble deixen damunt la terra les petjades esborradisses i dins la terra els ossos que es fan pols; però hi deixen també llur obra, llurs sentiments, llur cultura, i tot això és matèria històrica i esperit nacional.

La coneixença de la terra i la coneixença de la història ens donen la coneixença sintètica de la pròpia nació (...). No hem de treure el drama històric del seu escenari natural, ni hem d'expulsar d'aquest escenari els personatges i els fets”.

Antoni Rovira i Virgili, “L'escenari de la història.” Terrassa, juny del 1932.

L'objecte d'aquestes notes és assenyalar la relació de les idees d'Antoni Rovira i Virgili (1882-1949) amb els catalanistes de Terrassa, en un context que anirà des de la militància del periodista de Tarragona al si de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) fins al procés immediat d'integració a Esquerra Republicana de Catalunya, per bé que encara fos militant del Partit Catalanista Republicà. Es tracta d'un seguiment del ressò local que tingué l'ideòleg del federalisme nacional, en l'etapa immediatament anterior a la proposta confederal, en el procés de desenvolupament d'uns nuclis polítics que res no tenien a veure amb el salisme.¹ Cal avançar, però, que la conjuntura més rellevant de Rovira al si del catalanisme republicà de Terrassa fou en el decurs de les eleccions de diputats a les Corts espanyoles del 29 d'abril de 1923. En aquesta conjuntura, que marcava un progressiu declivi del bloc de poder salista,² Rovira i Virgili pronuncia al Teatre Retiro, com a ideòleg del nacionalisme confederal, la conferència “Més enllà del federalisme”, promoguda per la Joventut Nacionalista.³ Posteriorment, als anys trenta, la tasca de Rovira —ja com a representant del Partit Catalanista Republicà— tornarà a passar per Terrassa, on va impartir un curs d'història de Catalunya al si del Centre Excursionista de la ciutat, en una mostra de com vinculava la tasca intel·lectual amb l'activitat cívica i política. Vegem, doncs, l'evolució de Rovira i Virgili des de l'òptica del nacionalisme i el republicanisme terrassencs.⁴

El període nacionalista republicà tingué en la tasca de Rovira i Virgili un paper preponderant, en el sentit que va fixar la vinculació entre nació, socialisme i democratització de la pràctica política, a més d'un factor essencial: captar el ressò d'esdeveniments de política general europea. Cal dir que aquesta tasca no era pròpia ni individual de l'autor de *La Nacionalització de Catalunya*, ans representativa de l'organització que aglutinava els catalanistes republicans: una plataforma que sorgeix d'una primera disconformitat amb la Lliga Regionalista, i que duria a un procés constituent que aniria del Centre Nacionalista Republicà a la UFNR (període 1904-1910). En aquesta etapa, Rovira treballa a *El Poble Català*. Hi serà entre 1905 i 1914, fins al Pacte de Sant Gervasi (entre un sector del nacionalisme republicà i el partit lerrouxista, a fi d'eixamplar la base social de la UFNR). És a *El Poble Català* on duu a terme —amb una certa continuïtat ideològica federalista que ja havia assumit al si de la Joventut Republicana de Tarragona⁵— la tasca de vincular catalanisme, justícia social, drets dels pobles i democràcia participativa. I també és en aquesta etapa quan escriu la seva contribució més destacada pel que fa a la història dels pobles: la *Història dels Moviments*

Nacionalistes. D'altra banda, la necessitat de fer política catalanista activa farà que el nacionalisme republicà —amb Amadeu Hurtado com a figura intel·lectual de primera dimensió— participi en la vertebració de Solidaritat Catalana (1907), la qual constituirà tant un alçaprem contra amplis sectors anticatalanistes de la política espanyola com un instrument clar de reivindicació del sufragi universal davant el sufragi corporatiu, dominat pels nuclis de poder econòmic i polític. Solidaritat Catalana es constitueix, doncs, com a segon moment expansiu dels catalanistes després de 1901.⁶

Serà en aquest context on Rovira comença a tenir ressò territorial, que es manifestarà en forma d'articles reproduïts a la premsa comarcal afil als nacionalistes republicans de Barcelona i, és clar, a *El Poble Català*. Així, s'establí una xarxa d'extensió territorial del catalanisme republicà en forma de creació d'òrgans de propaganda i d'associacions.⁷ En aquest sentit, Terrassa tindrà en *Futurisme i Llibertat*, dos exemples d'interrelació entre el catalanisme, el republicanisme i la vinculació de la idea nacional a un missatge socialitzant, en un període que anirà de 1908 a 1913, amb un buit de tres anys (1909-1912).

El cas de *Futurisme* (núm. 1, 11/I/1908) representa una manifestació de la vinculació dels ideals modernistes amb una clara voluntat educadora de les classes populars, a través de la qual s'aposta per la reivindicació nacional: “*Futurisme* vé a alçar senyera (...) vers els ideals d'evolució progressiva, constant e indefinida de la humanitat, segons marca l'intel·lecte, única llum que té l'home per a il·luminar-se i guiar-se en son ésser i obrar espiritual (...). I en l'ordre polític (...), hem de professar (...) l'autonomisme de les nacionalitats naturals, i en particular el nacionalisme català, com nascut de la realitat i abonat per la ciència de governació dels pobles.” Aquest objectiu encara era organitzativament embrionari a Terrassa, per bé que ja hi existís la tasca de *Fraternidad Republicana*, un precedent de republicanisme on s'encabirien catalanistes com ara Josep Roca i Roca, però amb una assumpció d'esquerra, tal com es desprendria d'un seu article, que es podria situar en l'esfera del nacionalisme republicà, *L'esquerra catalana* (*Fraternidad Republicana*, núm. 222, 4/I/1908).

La funció, doncs, d'anar construint un republicanisme que abastés tot el Principat tenia com a referent Rovira i Virgili, quan a Terrassa es va fer un míting de Solidaritat Catalana a favor del sufragi universal (*Futurisme*, núm. 2, 18/I/1908). Hi prengueren part Amadeu Hurtado, Vallés i Ribot, Laureà Miró, Eduard Calvet, Eusebi Coromines, Joaquim Salvatella, Torras Sampol, Jaume Carner, Joan Moles i Felip Rodés. L'objectiu de l'acte és remarcar el caràcter “regressiu” del dret exclusiu de vot per a les “corporacions que no representen degudament el nostre poble” i que, contràriament calia estendre el dret al sufragi a tots els nuclis actius populars, que era com dir el dret, efectivament, al sufragi universal. Amb aquesta avinentesa, es va reproduir un article de Rovira i Virgili editat poc abans a *El Poble Català*, “Els obrers francesos i el jurat” (*Futurisme*, 1/II/1908, núm. 4).⁸ La reproducció d'aquest article de Rovira tenia una finalitat: mostrar com la legislació francesa havia procurat una democratització de les institucions en permetre participar els obrers als jurats. Convé recordar que Rovira

DEMA dimecres a les 10 de la nit
Quarta Conferència Pública del
Curs de quatre conferències
organitzat per la
JOVENTUT NACIONALISTA
A. Rovira i Virgili
Candidat d'Acció Catalana per Barcelona
el qual desenvoluparà el tema
Més enllà del federalisme
TEATRE RETIRO " Entrada lliure

Anunci d'una conferència de Rovira i Virgili que aparegué al diari *El Dia*, núm. 1.465, Terrassa, 17 d'abril de 1923, p. 5.

dedicà esforços a difondre la reivindicació del sufragi universal amb l'opuscle *La representació proporcional en el sufragi universal* (1910). Per tant, la idea de l'incipient catalanisme republicà a Terrassa era utilitzar articles editats a la premsa nacionalista i republicana de Barcelona per a estendre una ideologia nacional tipus. I la propaganda es feia a través dels seus principals propagandistes i ideòlegs. Rovira i Virgili n'era un, com també ho foren Pere Coromines o Gabriel Alomar. La idea era estendre territorialment aquest catalanisme alliberador de pobles i dels treballadors, i un aspecte d'aquest objectiu era obrir les urnes als sectors no pertanyents a l'oligarquia. Cal valorar aquest aspecte perquè, precisament a Terrassa, el salisme era dominant, i per tant, representant del vot corporatiu.

El ressò de la tasca de Rovira i Virgili continuà limitadament (en funció també de la repercussió social de la nova cultura política nacionalista republicana) amb *Llibertat*, *Periòdic federal nacionalista republicà*, *Portaveu de l'UFNR del districte* (núm. 1, 18/V/1912). Entre els objectius existia una certa continuïtat amb *Futurisme*, car hom volia "enderrocar un caciquisme embrutit i malvat que supedita els homes al seu capritxo i els fa juguets del seu instint". Tot i el domini aclaparador de les idees del noucentisme, hi apareixia una certa alternativa política, per bé que incipient. L'experiència de l'òrgan terrassenc de la UNFR s'estengué entre 1912 i 1913, poc abans de la signatura del Pacte de Sant Gervasi. Tot i així, es féu ressò de la participació de Delfi Sanmartí, director de *Llibertat*, en l'homenatge a Rovira per la publicació de la *Història dels Moviments Nacionalistes*, homenatge que tingué lloc a Barcelona el febrer de 1913. L'autor hi era vist com a "pulcre escriptor nacionalista" (*Llibertat*, 21/II/1913, núm. 12). Com veiem, doncs, el ressò de Rovira a Terrassa era estrictament referencial i en un pla ideològic, i anava en paral·lel a l'organització del catalanisme nacionalista, que a partir de 1917 ja anava prenent entitat enfront del salisme: "L'any 1917 fou l'inici de la davallada del salisme (...). Resulta prou simptomàtica la transformació de l'Agrupació Regionalista en Associació Nacionalista".⁹ Precisament, aquest tombant que aniria de les connivències amb el salisme dels catalanistes de l'Agrupació Regionalista fins a la construcció d'un programa i una estratègia nacionalista propis, iniciats originàriament en la síntesi entre nacionalisme i republicanisme, coincideix amb el moment en què Rovira i Virgili fixa els principis del nacionalisme

polític en funció d'una voluntat de construcció també política, més que no pas estrictament cultural. Rovira i Virgili treballava aleshores a Barcelona, a l'Oficina de Premsa de la Mancomunitat, a *La Publicidad* i a *La Veu de Catalunya* (1916-1922). Obres com *El Nacionalisme* (1916) i *Nacionalisme i Federalisme* (1917) suposarien un avenç en aquesta proposta, proposta que havia iniciat en la joventut de militància federal però que perfilà durant la contesa bèl·lica de la Primera Guerra Mundial. El període que transcorre entre 1916 i 1923 és prou bàsic en Rovira car, a banda de formular un principi no culturalista de les nacionalitats, en el terreny de la pràctica política hom veurà el procés de constitució d'Acció Catalana des de les Joventuts Nacionalistes de la Lliga, disconformes amb l'estratègia del catalanisme intervencionista de Cambó. En el camp electoral, és quan Rovira i Virgili es presenta com a candidat a diputat a les Corts espanyoles —en el mateix moment que Domènec Palet i Barba—, però no assoleix la representació per una tupinada de la Lliga.¹⁰ Per tant, en Rovira hom assisteix a un procés de retrobament, de retorn a la ideologia catalanitzadora de Prat de la Riba, és a dir, cap a una especial sensibilitat ideològica per a apostar per la continuació del que havia establert a *La Nacionalització de Catalunya*: la necessitat d'una consciència nacional que serveixi de base per a una consciència política. I concreta aquest programa polític i nacionalitzador a la conferència de Reus al si del Foment Nacionalista Republicà, "El problema de les Nacions Ibèriques" (16 de novembre de 1922) i al míting esmentat a Terrassa sobre el federalisme confederal.

A escala local, la manifestació intel·lectual de l'eixamplament de l'alternativa nacional no estrictament regionalista es dona amb *Pàtria*, *Periòdic Nacionalista*, òrgan de l'Associació Nacionalista, el primer número del qual aparegué el 21 de juny de 1917. En el marc de la reivindicació autonomista de l'Assemblea de Parlamentaris, *Pàtria* s'adreçava "als capdavaners que lluiten amb tanta braó per a restaurar la Nacionalitat Catalana" i cloïa: "Capgirem el règim; retornem als pobles el dret de governar-se a si mateixos, com pertoca a les democràcies". Però l'Associació no es feia tan sols ressò del fet nacional nostrat, ans —i com caracteritzava el catalanisme— maldava per a estendre entre les bases la solidaritat envers les nacions que, en l'avinentsa de la primera gran guerra, cercaven llur reconeixement; era el cas, per exemple, de Polònia, Irlanda, Ucraïna, Lituània. Una mostra n'és una *Crida als Joves* (*Pàtria*, 16 de juliol de 1917).

Aquest marc de cerca de vincles internacionals dels nacionalistes de Terrassa era idoni per a trobar en els pensaments nacionalitaris de Rovira pertocants a la història de les nacions europees uns referents d'estudi i de comparació. I és així que en aqueix òrgan nacionalista s'hi reproduïen dos articles —prèviament editats a *La Veu de Catalunya*:¹¹ "La Finlàndia lliure" i "La Ucraïna lliure", sota l'epígraf explícit "Nacionalitats que triomfen" (*Pàtria*, 22/I/1918, núm. 12, pàg. 4). Es tractava de mostrar el reeiximent de dos nous estats que naixien i on, tant a Finlàndia com a Ucraïna, els socialistes havien estat a favor del dret a la lliure determinació. Aquesta anotació és rellevant en l'època on certs sectors del socialisme català no acceptaven la vinculació entre socialisme i nacionalisme.

Propaganda electoral de Doménec Palet i Barba a la primera pàgina del diari *La Acció*, núm. 37, Terrassa, 27 d'abril de 1923.

De nou, doncs, Rovira és important com a model ideològic a tenir en compte en aquells temes d'actualitat. I més encara en un context on el catalanisme cercava una via nacionalitària pròpia, dins d'una situació que, com havia escrit el mateix Rovira, era de *Crisi del Règim* (1918). El cas de les nacions europees serveix de rerefons per a contrarestar el regionalisme salista.¹² Però tot aquest procés de sensibilització nacional havia de tenir uns resultats. I a Terrassa es materialitzaren en una conjunció de republicans i nacionalistes per a donar suport a la candidatura de Palet i Barba davant el candidat monàrquic salista, Joan Marcet. L'organització ideològica i propagandística que donà lloc al "capgirament" de 1923 tingué en la reaparició de *La Acció* un puntal essencial per a difondre l'ideari nacionalista i republicà; ideari que es retrobà amb la trajectòria de *Futurisme i Llibertat*. *La Acció. Periódico Republicano* —en la segona època¹³— aparegué el 2 de setembre de 1922. Volia ser una conjunció de forces republicanes "por sentirse la necesidad de un portavoz de las izquierdas en el distrito de Tarrasa". A la base era dinamitzat per la Fraternitat Republicana, organitzada a la ciutat des de començament de segle.¹⁴ L'entesa de forces per a assegurar la continuïtat de l'esquerra catalana, doncs, tingué un salt qualitatiu en aquest rotatiu, i en el seguit d'actes culturals que organitzà per a estendre la idea que els ideals de Pi i Margall no eren incompatibles amb la llibertat de les nacionalitats. Almenys així ho semblava quan apreciava

que "dado el realce que, en esta región y en este distrito señaladamente, han tomado en la política militante en estos últimos tiempos las aspiraciones autonomistas o nacionalistas", i atès que aquests "ideales, como derivados del ideal de libertad, debe reconocerlos y admitirlos todo democrata, como para siempre definió el gran Maestro Pi i Margall", el diari es faria ressò de totes "las aspiraciones nacionalistas, y en nuestro idioma, en catalán, escribirán aquellos redactores o colaboradores que tengan mejor facilidad en escribirlo". Les eleccions a diputats s'apropaven i calia estar en millor posició per afrontar-les políticament i fer front al candidat salista. *La Acció* era una primera clau de volta. Una altra seria la capacitat de difondre i socialitzar l'ideari nacionalista i republicà. Com he dit, una eina per a difondre aquests principis nacionalitzadors eren les conferències. I ho foren per a concretar aquella simbiosi d'acció política entre el republicanisme (la Fraternitat Republicana) i aquella Joventut Nacionalista que provenia de l'associació que havia iniciat *Pàtria*. Les bases més actives s'enfrontaven al catalanisme de l'Agrupació Regionalista, que havia contemporitzat amb el salisme. I és en aquest context preelectoral que Rovira i Virgili —també en contesa per la ciutat de Barcelona— participà en unes conferències organitzades per la Joventut Nacionalista amb l'objectiu d'unificar esforços polítics: "Ciudadans de dreta o d'esquerra, republicans o socialistes de Catalunya: sense minvar gens la intensitat dels vostres respectius ideals i de la vostra pròpia actuació deveu sentir-vos fills d'aquesta terra i treballar per la consecució de la sobirania nacional."¹⁵ I, així, organitzà quatre conferències a càrrec de Marcel·lí Domingo ("Posició de les esquerres davant el problema nacionalista"), Lluís Duran i Ventosa ("L'actuació de la Joventut Catalanista i sos perills"), Rafael Campalans i Antoni Rovira i Virgili ("Més enllà del federalisme"). La conjunció de forces catalanistes i republicanes era un fet.

La conferència de Rovira i Virgili tingué lloc el dia 18 d'abril de 1923. Fou presentat al Teatre Retiro per Delfi Sanmartí com a candidat d'Acció Catalana per Barcelona. El contingut de la seva intervenció tingué un doble significat: d'una banda, donar suport a Doménec Palet i Barba; de l'altra, com ja havia fet al míting de Vilafranca,¹⁶ criticar les tesis regionalistes i que postulaven la impossibilitat de la independència de Catalunya (Cambó i Duran i Ventosa), i apostar per un federalisme nacional de cara a les relacions amb les altres terres catalanes (Catalunya, València, Mallorca). Com a forma política proposava un estatut semblant al d'Irlanda: un estatus d'associació (estat lliure associat) com a via intermèdia entre una concepció clàssica de federació organitzada des de l'Estat i la via independentista, tot i que aquesta darrera no fos menystinguda per Rovira, ans era la finalitat de la seva concepció: llibertat de les nacions i establir un pacte entre iguals. "Crec que hi ha d'haver —diu Rovira— una fórmula per unir pobles i que els pobles i les pàtries i les nacions, per pròpia naturalesa, tendeixen a unir-se, perquè la separació és antihumana. Però crec també que la fórmula que ha d'unir-los no serà la federativa. És un vestit fet damunt un maniquí regional, i en posar aquest vestit a un cos nacional, queda estret, resulta petit. Jo crec que ha de venir, i vindrà, una unió universal, però no una federació mundial. Per tant, jo sóc federal dintre de Catalunya

[“federalisme nacional”], dintre de la terra catalana, que té regions diverses, federal de les terres on es parla la nostra llengua i que se senten catalanes. Federació catalana, sí, però espanyola de fet, ibèrica, europea o mundial, no. Perquè la federació porta lligams estrets, representa la dependència d'un poble respecte a un altre poble. Catalunya, federada amb Espanya, tindria àmplies facultats, però en alguns problemes transcendents ens trobaríem com ara. Per això, el dia que Catalunya fos mestressa del seu destí, la seva llibertat fóra compatible amb una unió o una associació, mai amb una federació”. La concepció roviriana anava més enllà d'un federalisme articulat des de l'Estat nació. El ressò de la conferència fou notable. Se'n féu ressò *El Dia*, diari d'orientació catalanista, i també va rebre les crítiques de la premsa catòlica i salista.¹⁷ Amb tot, la campanya propagandística nacionalista fou significativa i Palet i Barba va aconseguir representació parlamentària.¹⁸ El període entre 1917 i 1923 va representar l'auge progressiu d'un catalanisme que es basava en una reivindicació política, fora de la instrumentalització de les oligarquies de la ciutat. I Rovira en pogué ser un factor actiu d'ideologització. Com he dit en començar, la contrastació entre Barcelona i la irradiació de bases doctrinals a les comarques més actives econòmicament (és a dir, industrialment) com ara Terrassa pot ser significatiu per avaluar el grau d'eixamplament i d'articulació de cercles polítics (com fou el nucli republicà de *La Acció*, amb la Joventut Nacionalista) que cercaven una alternativa al poder establert.

Però arran del procés dictatorial de Primo de Rivera (1923-1930), aquest catalanisme liberal i republicà que representava Acció Catalana (tot el catalanisme que no donava suport al candidat salista) fou criticat per altres opcions ideològiques que anaven bastint una connexió entre els republicans i l'esquerra marxista. Serà la contraposició bàsica entre el nucli marxista que s'organitzarà sota el setmanari *Terrassa* i Acció Republicana (partit fundat per Rovira i Virgili) i que a Terrassa prendrà forma amb el Centre Catalanista Republicà, encara que localment les diferències orgàniques entre Acció Catalana i Acció Republicana seran del tot inapreciables, i aquest Centre es reconeixrà com a adherit a Acció Catalana. Però els principis sota els quals es configurava eren els mateixos que els que havia fet seus Rovira: “Catalanisme, Liberalisme, Democràcia, República”.¹⁹ Aquesta polèmica dels marxistes terrassencs —que acabarien al Bloc Obrer i Camperol, amb Pere Vigués al capdavant²⁰— era també la mateixa contraposició existent entre el grup barceloní del setmanari *L'Opinió* (republicà i revolucionari d'esquerra) i *La Nau*, diari fundat per Rovira (1927) i que a partir de 1929-1930 es va erigir en portantveu d'una incipient esquerra republicana. Així, *Terrassa* mostrava, en successius editorials (“La Política esquerrista”, “En Rovira i Virgili i ‘Obrerisme i marxisme’”, “El Manifest d'Acció Republicana”), les limitacions de classe del projecte republicà de Rovira, que s'havia d'adscriure a la petita burgesia urbana: “Actualment un partit polític sense un programa de reivindicacions obreres s'impossibilita l'èxit (...). La filiació política-social d'Acció Republicana és el ‘reformisme’”.²¹ Aquest era també l'ideal republicà de Rovira i dels nuclis republicans de Terrassa, que, concentrats

PROGRAMA	CENTRE EXCURSIONISTA TERRASSA
Llçs I - FEDERACIÓ ÈTNICA - (fins al segle VIII) El poble dels precomans - La romanització de Catalunya - La monarquia visigòtica - La invasió àrabs. Llçs II - FEDERACIÓ NACIONAL - (segles IX a XIX) El inici de la Reconquesta - Els comtats catalans - La supremacia del comtat de Barcelona - La unió a Aragó - La conquesta de Mallorca i València - La orientació ultramarina i la orientació peninsular. Llçs III - EXPANSIÓ - (segles XIV a XV) L'expansió a les illes de la mar Mediterrània - El Almoràvia i el Califat - El Papat, França i Catalunya - El comerç exterior català - La llengua i la civilització catalanes. Llçs IV - DECADÈNCIA - (segles XV a XVIII) La dinastia castellana - La guerra dels remences - La unió a Castella - La dinastia austriaca - La dinastia borbònica - El caiguda de Catalunya. Llçs V - RENAIXÈNCIA - (segles XIX a XX) Les guerres napoleòniques i la Constitució Liberal d'Espanya - El romanticisme literari - La literatura catalana - Els moviments econòmics i socials - Els moviments polítics - El regionalisme - El nacionalisme - Les primeres realitzacions de l'ideal català.	XXII CURS: 1931-32 CURSET D' HISTORIA NACIONAL DE CATALUNYA A descobellat en cinc lliçons, les quals es duran a les dues del vespre dels divendres dies 11, 18 i 25 de març i 1 i 8 d'abril, a càrrec de l'estudiós historiadur ANTONI ROVIRA I VIRGILI MATRICULA: SOCI, 3 Ptes. - NO SOCI, 4 Ptes. Per inscripcions, a la Secretaria del Centre, St. Antoni, 64, Llar, tots els dies laborals de set a dos quarts de nou del vespre i els divendres i divendres de nou a onze.

Programa d'un curset d'Història de Catalunya fet per Rovira i Virgili al Centre Excursionista de Terrassa l'any 1931.

al voltant de *La Acció*, estenien la ideologia d'una ciutadania republicana, de la qual es féu ressò el mateix Rovira en una conferència que pronuncià a la Casa del Poble de Terrassa, “Catalunya i les llibertats federatives”. Es tractava d'un aprofundiment de les concepcions liberals i nacionals del Principat: “Hem de lligar les aspiracions” —deia la ressenya de *La Acció* del dia 21/III/1930— “de sentit català amb les reivindicacions de sentit liberal, i és el règim federatiu el que pot realitzar aquesta lloable tasca, la que no ha de significar mai divorci amb els altres pobles (...). Nosaltes, els catalans, hem de mantenir sobretot ben viu el problema de l'autonomia, únic que no defensaran els altres pobles quan vingui el canvi que esperem [el trànsit de la Dictadura a la República]. Hem de lligar la llibertat individual amb el plet de Catalunya per ésser la llibertat col·lectiva el resultat de la llibertat individual”.

Aquest era el programa ideològic i estratègic de Rovira en una etapa de transició cap al moviment republicà. Però el més significatiu de tots els nuclis que lluitaven contra el pronunciament de Primo era vincular les llibertats individuals amb les col·lectives. El pensament de Rovira era un ideal tipus amb el qual s'identifica un sector social que abastava els nuclis polítics populars i de la petita burgesia urbana.

Fins aquí hem intentat de fixar la vinculació del programa polític republicà i nacionalista del periodista tarragoní amb l'extensió territorial que anava prenent forma en clau de nuclis catalanistes d'esquerra liberal, de base associativa. El cas de Terrassa és representatiu, car el període transcorregut entre 1917 i 1923 concretà una certa hegemonia dels ideals nacionalistes republicans, com a alternativa al salisme. Ara bé, una altra dimensió de Rovira és la de difondre un programa historiogràfic amb la finalitat d'estendre —com una constant en la seva trajectòria cívica i política— la consciència històrica. Rovira era un polític que concebia, i “feia”, la història en funció d'un projecte nacional. Entenia la història en funció d'una finalitat d'autoconsciència, de retrobament col·lectiu. No era, certament, un historiador “professional”; però sí que fixà una concepció de la pràctica historiogràfica com a pràctica política. Una mostra d'aquesta funció social de l'ideòleg i

polític la tenim en un Curset d'Història Nacional de Catalunya, organitzat pel Centre Excursionista de la ciutat, i que tingué lloc els dies 11, 18 i 25 de març i 1 i 8 d'abril de 1932. Aquest curs, emès en cinc lliçons, abastava des dels orígens de la formació de Catalunya fins a l'etapa contemporània, passant per l'etapa de l'"Expansió" i de la "Decadència". A la darrera sessió al·ludí a les necessitats polítiques del moment que, segons Rovira, es podia albirar. "Catalunya, que un dia constituí una nació, la veiem, avui, gairebé refeta altra vegada. Quan una nació posseeix una ànima com la que té Catalunya, cal que formi un sol bloc amb el seu veritable cos i constitueixi, per tant, un Estat. Cal que els catalans aixequem fermament la nostra veu, dient a tot el món que l'ànima és nostra, que la terra és nostra i la llengua és nostra."²² No es podria formar una consciència política sense una prèvia consciència cultural; però allò determinant per a Rovira era no reduir una nació a un clos estrictament historicista, sinó que el que cohesiona un projecte nacional és el fet de concebre una nació cultural des d'una òptica política: des de la nació política. Així, cultura i política s'havien d'entendre com un sol cos, segons Rovira, i, per extensió, en el si de tots els nuclis republicans i catalanistes. Era una concepció que s'anava estenent territorialment, i Terrassa fou un cas significatiu —per l'hegemonia inicial del bloc social i de poder salista— de la implantació progressiva de l'ideari nacionalitari defensat per Rovira i Virgili. No fou cap casualitat que tingués una presència activa en el triomf de Palet i Barba...

NOTES

1. X. MARCET, "El salisme. Moviment polític i bloc de poder": *Terme* 5, Terrassa, 1990, p. 16-35. Marcet es refereix a l'estratègia dels catalanistes entre 1899 i 1917, com a exercici del pacte amb el salisme (p. 24).
2. Per copsar l'evolució del catalanisme en el procés de ruptura amb el salisme, i en especial a partir del 1917, amb la constitució al gener de l'Associació Nacionalista, vegeu J. GARRETA, "L'actuació política del primer catalanisme a Terrassa. Un apèndix del salisme": *Terme* 5, Terrassa, 1990, p. 35-49 (esp. p. 45-46).
3. Vegeu *El Dia*, núm. 1.465 (17/IV/1923), p. 5.
4. B. de RIQUER ja esmentava la necessitat de "descentralitzar" la història de Catalunya, tot analitzant, com en el cas del catalanisme, els ressons locals dels diversos programes ideològics; vegeu-ne "Per una història social i cultural del catalanisme": *Terme* 11, Terrassa, 1996, p. 24-30. Per al cas de l'estudi territorial de la premsa local, vegeu P. ANGUERA, "El catalanisme en la historiografia catalana": *Recerques* 29, Barcelona, 1994, p. 61-87.
5. Em refereixo a l'activitat de Rovira i Virgili als òrgans republicans piemargallians *La justicia* i *La avanzada*, de Tarragona, entre el 1900 i el 1905.
6. És el cas de la candidatura dels quatre presidents elegits per la candidatura de la Lliga, i que suposa una ruptura en els sistemes de representació restauracionista.
7. Un dels casos més representatius d'anàlisi és el cas dels orígens del nucli nacionalista i republicà de Reus i el seu representant ideològic *Foment*, setmanari i posteriorment diari de la Unió Nacional Federalista Republicana.
8. Article editat a *El Poble Català*, 29/I/1908, p. 1.
9. J. M. BENAUL I BERENGUER, "Dues ciutats i dues polítiques. Sabadell i Terrassa, 1900-1923": *Terme* 3, 1988, p. 13-19 (esp. p. 14-15).
10. Pel que fa als aspectes electorals dels comicis realitzats entre el 1901 i el 1923, i a la tupinada contra Rovira i Virgili, vegeu BALCELLS; CULLA; MIR, *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*. Barcelona: Fundació Bofill, 1982, p. 383-393.
11. *La Veu de Catalunya*, 9 i 16 de gener de 1918.
12. Per a avaluar l'oposició al nacionalisme polític català, i, en canvi, la instrumentalització paral·lela del catalanisme cultural, vegeu A. JOANIQUET, *Alfonso Sala Argemí. Conde de Egara*. Madrid: Espasa-Calpe, 1955. El biògraf ho diu clarament: "El aspecto más interesante de la personalidad de Alfonso Sala lo constituye su oposición al catalanismo militante, primero, y ante el nacionalismo, después" (p. 125).
13. Primer havia estat editat entre 1918 i 1919. Per a l'estudi de la premsa republicana comarcal, vegeu J. B. CULLA; A. DUARTE, *La Premsa Republicana*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1990 (p. 58).
14. El primer número de *Fraternidad Republicana. Eco del Partido Republicano del Distrito* és del 3/X/1903 i el darrer del 4/I/1908.
15. *La Acción*, núm. 26 (23/II/1923), p. 4.
16. Del míting de Vilafranca, organitzat per Acció Catalana, se'n féu ressò *El Dia* del 18/I/1923, p. 4.
17. *El Dia*, núm. 1.469 (21/IV/1923), p. 5. També *Crónica Social. Diario Católico de Avisos y Noticias* en fa un extens resum (núm. 4.440, 19/IV/1923). D'altra banda, Rovira i Virgili dedica un editorial de *La Publicitat* al republicà i catalanista terrassenc Josep Roca i Roca, integrant de la Fraternitat Republicana (*La Publicitat*, 17/XII/1924).
18. Segons Salvador Utset, Domènec Palet i Barba tragué 2.926 vots i Joan Marcet en tragué 2.155 a la ciutat de Terrassa. Font: *Distrito Electoral de Tarrasa. Datos y resultados de elecciones celebradas desde 1893 a 1936* (s/d), p. 17. També l'article "La esclatant victòria del passat diumenge", de *La Acción*, núm. 38 (4/V/1923).
19. Fullet *El Centre Catalanista Republicà al Poble de Terrassa*, agost de 1930. Secció local de la Biblioteca Soler i Palet.
20. Pere VIGUÉS, *Un món hostil*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 1994, p. 51-53.
21. *Terrassa*, núm. 24 (11/III/1930). Vegeu també *Terrassa* (1/II/1930 i 19/X/1930). Pel que fa a les concepcions ideològiques revolucionàries i marxistes: "Nosaltres": *Terrassa*, núm. 1 (12/X/1929).
22. Per a una ressenya detallada de cada sessió dels cursos d'història, vegeu *El Dia*, 14 i 21/III/, 5 i 12/IV de 1932. L'arxiu del Centre Excursionista de Terrassa en dona notícia al seu butlletí núm. 76 (març-abril de 1932; p. 28-30). Rovira i Virgili hi escriurà un article, "L'escenari de la història", núm. 77 (maig-juny de 1932; p. 34-35).